

МЕЂУНАРОДНИ ПРЕГЛЕД

ПРЕСУДА МЕЂУНАРОДНОГ СУДА У БРИТАНСКО-НОРВЕШКОЈ ПАРНИЦИ

*с освртом на југославенски Закон о обалном мору и на право риболова
у југославенском вањском појасу*

Пресуда, коју је Међународни суд у Хагу прогласио 18.12.1951(1), након довршене парнице вођене на тужбу Уједињеног краљевства Велике Британије и Сјеверне Ирске против Краљевине Норвешке, од великог је значаја, као — уосталом — и свака друга пресуда или савјетодавно мишљење тог Суда. Познати су разлози због којих су судске пресуде уопће од значења за правну теорију и праксу. Због посебног карактера међународног права — у што овдје није потребно улазити — значај пресуда Међународног суда далеко је већи од значаја пресуда интерног права. Још релативно малобројне пресуде тог Суда — јединог те врсте — неопходне су при изналажењу позитивног међународног, нарочито обичајног (неписаног) права. Задатак сваког судовања — примјена постојећег права — у случају овог суда, као и његова предходника између два рата, често пута је шири од задатака интерног државног судовања. Не ради се ту само о примјени и тумачењу позитивног права, него Суд, утврђујући у писменом облику (кад се ради о обичајном праву) дотада на обавезан начин још неформулирана и ненаписана правна правила, донекле прелази оквир уске, односно чисте примјене. У таквим случајевима пресуде тог суда — ако баш и не стварају нека посве нова и дотада уопће непостојећа правила — ипак, формулирајући постојеће обичајно право, тиме обликују односна правна правила, при чему утичу и на њихов садржај.

У случају ове пресуде, такођер су нека правила међународног права, недовољно изграђена и одређена, добила свој одређенији садржај. Сумње и супротна стајалишта о њихову досегу — па чак и о њихову постојању — Суд је, да би донио пресуду, морао уклонити.

(1) Види *Affaires des pêcheries, Arrêt du 18 decembre 1951: C.I.J., Recueil 1951, p. 116.*

Јер предмет спора је и био у томе, што се парничне странке нису слагале у садржају, тумачењу, и досегу неких, иначе од обје стране признаваних, генералних правила међународног права о несумњиво постојећим институтима. Стајалиште Суда и његову пресуду морамо сматрати, посве разумљиво, примјеном постојећег права. Из пресуде, дакле, дознајемо то међународно право.

Но важност ове пресуде није само у томе, што ће нам она послужити за изналажење и сазнавање постојећег међународног права, које многа питања оставља отворенима, све док један конкретан случај не испуни постојеће празнине, него поред тога и у томе, што је њоме примјењен један за нашу државу — због сличности наше и норвешке обале — специјално важан низ правила међународног права. Та се правила односе на ширину територијалног мора, искључиво право риболова обалне државе и њених држављана у том мору, и, што је било средишње питање те парнице, на темељне црте (*lignes de base, base-lines*) од којих се може и смије рачунати територијално море. Све је то од знатног интереса за наша стајалишта у тим питањима, која су утврђена и изражена у нашем Закону о обалном мору (2). Поморске су земље уопће показале знатан интерес за ту парницу, али је сигурно, да је наша земља међу онима — можда и прва међу њима — код којих се тај интерес заснива на нарочито важним и практичним разлозима.

Прије него пређемо на разматрање материјално правне стране овог случаја и стајалишта, које је усвојила пресуда, напомињемо, да у овој парници питања формалног права нису била спорна. Компетенција Суда заснивала се на изјавама, које су обе стране дале у смислу члана 36 став 2 Статута, тј. на везаности обију странака тзв. факултативном клаузулом. Неких других процесуалних питања од значаја такођер није било.

*

Својим тужбеним захтјевом Велика Британија је замолила Суд, да прогласи принципе међународног права, које треба примјенити при одређивању темељних црта, на основу којих је норвешка влада овлашћена да разграничи зону риболова, протежући је 4 миље према пучини и резервирајући је искључиво за своје држављане, и да одреди, колико би се то показало потребним, споменуте темељне црте у свијетлости аргумената обију странака, све у циљу да се избјегну даљи правни спорови међу њима.

Осим тога Велика Британија је тужбом молила Суд, да јој досуди и накнаду за штете узроковане норвешким поступцима према британским рибарским бродовима. О том питању успјех нећемо говорити, јер је касније споразумом странака одгођено. а

(2) Види Службени лист, бр. 106 од 8. 12. 1948.

постало је посве беспредметним, кад је Суд заузео стајалиште у првом питању.

Смисао и садржај британске тужбе: у побијању методе којом се Норвешка служи при повлачењу темељне црте за рачунање свог територијалног мора и у побијању исправности примјене те методе у појединим случајевима. По британском стајалишту је метода, којом се служи Норвешка за повлачење темељне црте, противна правилима међународног права, а, поврх тога, није чак ни свуда доследно консеквентно проведена, него су кршењем чак и тих недопустивих метода протуправно захваћене даље површине отвореног мора. Будући да је повлачење тих темељних црта вршено у прошлости неколико пута, и то интерноправним одредбама Норвешке — односно Данске, чији је дио Норвешка била до 1814. кад је ушла у унију са Шведском, која је трајала до 1905 — а последњи пут краљевским декретом из 1935, то је сврха британске тужбе била, да се тај декрет прогласи противним позитивном међународном праву.

Норвешка је, напротив, тражила да Суд утврди, да она има право на све површине обухваћене споменутиим декретом, тј. да је он у складу с међународним правом, па да, према томе, тужбени захтјев треба одбити.

Желећи да одвојимо из нашег разматрања све што нас у овом часу не занима, а увиђајући да је ипак потребно дати чињеничну подлогу овог спора, навест ћемо сада врло сажето само најважније утврђене и неспорне основне географске и историјске чињенице.

Основне географске чињенице. — Подручје, на које се односи спор, лежи пред норвешким копном сјеверно од 66°28'48" сјеверне ширине и обухваћа укупност отока, оточића, стијена и гребена, који чине тзв. *skjaergard* (rempart de rochers — бедем стијена), те дијелове мора унутар овога *skjaergard-a*. Карактеристична конфигурација очитује се у дубоком продирању мора у копно. Сви ти отаци разне величине наставак су норвешког копна, те се ту ради више о продору мора у копно, а мање о отоцима у мору. Број тих разноврсних већих и мањих отока по норвешкој службеној процјени износи око 120.000.

Канали, рукави, заљеви и тјеснаци служе за промет с дијеловима континенталног и оточног копна на сличан начин као канали унутар континенталног копна. Ако многобројни канали испресијецају једно подручје, онда се комади земљишта, опкољеног каналима, неће сматрати отоцима. Континентална (у строгом смислу ријечи) обала Норвешке заправо не чини неку границу и свршетак норвешког копна. Тек вањска линија *skjaergard-a* чини праву обалу и праву границу норвешког копна према мору.

Обала Норвешке у том подручју већином је прилично висока. Уз њу и у њеној близини налазе се пличине (banks) богате рибом. С морских површина, које се налазе изнад тих пличина, види се обала континента или отока, па се помоћу точка на њој могу и примитивним средствима, па чак и без њих утврдити поједина морска подручја, која се налазе изнад тих пличина.

Основне историјске чињенице. — У почетку седамнаестог столећа британски су се рибари, на жалбу краља Данске и Норвешке, суздржали од риболова у норвешким обалним водама. Тиме је започело дуго раздобље, у којем није било никаквих спорова и сукоба, а које је трајало од по прилици 1616 до 1906 односно до 1908. Појавивши се 1906, а у већем броју 1908, и то с модерним и добро опремљеним бродовима и алатом у водама, које је Норвешка сматрала резервиранима за властите држављане, британски су рибари изазвали прве сукобе 1911. Ради рјешења тог спора поведени су између двију влада преговори, али су прекинути ратом 1914. Године 1922 се инциденти настављају, а 1924 се обнављају преговори. Године 1932 британски рибари проширују дјелокруг рада, па учествују случајеви узапћења њихових бродова.

Краљевским декретом од 12.7.1935 Норвешка, позивајући се на декрете из 1812, 1869, 1881 и 1889, точно фиксира своје риболовно подручје, тј. своје територијално море. Након тога опет започињу преговори који остају без резултата. У очекивању неког споразума Норвешка благо примењује декрет из 1935, и не прогони британске рибаре, ако се затекну и унутар линије декрета до неке одређене дубине.

Како никакав споразум није постигнут, Норвешка је 1948 опет започела строгим примјењивањем декрета из 1935. Инциденти су учестали, велик број британских рибарских бродова је узапћен и осуђен. Тада се (28.9.1949) Велика Британија обраћа Суду.

*

Будући да нам није сврха у појединостима изнијети ток парнице и све аргументе странака и образложење Суда, него само дознати, како Суд тумачи и примењује нека за нас важна правна правила, истакнут ћемо само оно, што нам помаже, да створимо себи прецизнију и оштрију слику једног дијела обичајног међународног права.

На првом мјесту морамо споменути, да из читавог парничног материјала несумњиво изилази да не постоји правило међународног права о томе да ширина територијалног мора износи 3 миље. У парници није ни странкама ни Суду било стало до тога, да тој констатацији посвете више времена и више простора. Без сумње стога, што то није било ни потребно. Велика Британија није у току парнице ничим Норвешкој оспорила њен захтјев на територијално море ши-

роке 4 миље (3). Она је, истина, такво признавање ширине веће од 3 миље ограничила само на овај случај, али је посве јасно, да нас то ограђивање од евентуалних других случајева не треба ни мало збунити. То је с британске стране била само једна мјера претјераног и безначајног опреза, која је, међутим, ипак подузета, јер то не стоји ни времена ни труда. Укратко, ту британску ограду треба сматрати изразом процесуалне рутине; очито Велика Британија не би ни једној другој држави успјела пред Судом порећи право на ширину територијалног мора већу од 3 миље, напр. на ширину од 4 или 6 миља. Норвешка, дакле, није била у прилици да брани свој захтјев на ширину од 4 миље.

Истичемо, да је по нашем мишљењу већ одавно јасно да правило о ширини од 3 миље не постоји. То је врло често и довољно јасно мишљење претежне већине мјеродавних стручњака и аутора, а и праксе. Ипак је корисно ову нимало нову констатацију овим поводом опет истакнути, и то из два разлога. Прво, зато што још увијек у теорији и пракси нису посве нестали покушаји, да се правило о 3 миље представи као позитивно право. Успркос дугом низу доказа да то правило не постоји, те чак да никада није ни постојало, покушава мањи дио теорије (Lapradelle, Higgins-Colombos) да то непостојеће правило прикаже као постојеће. А пракса такођер још који пута зна стати у одбрану тог тобожњег правила међународног права. Један од новијих примјера за то је британска нота Југославији у вези нашег Закона о обалном мору (4). Друго зато, што је пресуда Међународног суда један нарочито вриједан случај и примјер из праксе, јер се ту не ради о јностраној пракси неке државе, о унутрашњем законодавству, о двостраном споразуму или слично, него о објективном и незаинтересираном проналажењу, утврђивању и примјени позитивног права. Према томе би се, по нашем мишљењу, свако тврђење да постоји правило о 3 миље, које би дошло након ове пресуде, морало у још већој мјери него пре ње сматрати било недовољним познавањем позитивног међународног права или тврдскорним игнорирањем чињеница за вољу неке властите теоретске конструкције — кад се ради о теорији — било егоистичним и протуправним поступком — кад се ради о пракси.

Затим долази крупно запажање да се идентификују појмови *риболовно подручје* и *територијално море*. Краљевски декрет из 1935, који се тужбом напада, нигдје не говори о територијалном мору, него само о *риболовном подручју*. Из читаве парнице, међу-

(3) „У ствари, ширина од четири миље, коју је захтијевала Норвешка, била је током поступка призната од Уједињеног краљевства“ (Пресуда, стр. 126). „Пошто су се странке споразумјеле о 4 миље као ширини територијалног мора, проблем, који сеп оставља, у томе је, да се дозна, почевши од које темељне црте ту ширину треба рачунати“ (Пресуда, стр. 128).

(4) Види текст ноте у *Affaire des pêcheries*, Volume IV, *Procédure orale Documents*. — *Correspondance*, стр. 574.

тим, несумњиво произилази да и странке и Суд сматрају да је одређивањем вањске границе риболовног подручја у исто вријеме одређена и вањска граница територијалног мора (5).

Надаље се из парнице и пресуде истом сигурношћу може разабрати да обе странке и Суд сматрају да, без обзира на који се начин и којом методом утврди темељна црта, обална држава нема право искључивог риболова изван свог територијалног мора.

Сматрајући да је овакво стајалиште Суда и странака — које нарочито много добива тиме, што га усваја Норвешка — у складу с међународним правом, желимо ипак на овом мјесту — не критикујући пресуду — успут указати на један мање познат институт међународног права, на вањски морски појас (*zone contiguë*).

Пресуда се, сасвим исправно, није требала освртати на тај институт, признат данашњим међународним правом, јер га Норвешка нема нити га је до сада тражила. Али, каква би ситуација — с обзиром на риболов и његову искључивост — настала, кад би Норвешка прогласила да, настављајући на вањску границу свог територијалног мора, успоставља вањски морски појас? Нема сумње да је то Норвешка могла учинити и да то сваки час може учинити.

Будући је риболов интерес, који је овдје у питању, Норвешка би и крај онако повучених темељних црта, какве Велика Британија прихвата као допустиве, својим вањским појасом обухватила и дио подручја, која јој Британија пориче. Зашто онда Норвешка не установи свој вањски појас?

Једини задовољавајући одговор био би да Норвешка не поставља захтјев за вањским појасом стога, што вјерује да јој то, у вези с риболовом, не би ништа користило. Она очито сматра, и то у складу с доминантном доктрином и праксом, да обална држава има у вањском појасу нека строго ограничена права ради заштите неких својих на праву заснованих интереса, али да нема право у том појасу искључити од риболова стране заставе. Због тога она не може да себи помогне успостављањем вањског појаса, те брани оправданост и допустивост повлачења својих темељних црта повучених декретом из 1935.

Иако нема сумње да по још данас доминантном схваћању вањски појас начелно не даје обалној држави право искључивог риболова, сматрамо ипак потребним на овом мјесту истакнути да то доминантно схваћање ни не онемогуђује унапријед и у сваком случају право искључивог риболова.

Ако би, наиме, међудржавна пракса пропустила да се противи захтјеву неке обалне државе за искључивим правом риболова у

(5) „Ма да се декрет од 12. српња 1935 односи на норвешку риболовну зону и не говори изричито о територијалном мору, изван сваке сумње је, да зона разграничена тим декретом није друго до ли морски простор, који Норвешка сматра својим територијалним морем. Тако су странке расправљале питање и тако су га поднијеле Суду на рјешење“ (Пресуда, стр. 125).

вањском појасу, тада би, разумије се, то могло довести до стварања посебног обичајног права. Исто би тако и једним изричитим или прећутним пристајањем у двостраном или вишестраном уговору, који усваја захтјев једне обалне државе да у том појасу врши искључиво право риболова, било засновано то искључиво право. Разумије се да би у том случају обална држава стекла само право према партнерима уговора.

Наведено истичемо стога што је у нашем случају Споразумом о рибарењу талијанских рибара у југославенским водама Италија обавезавши се давати новчану накнаду за риболов у неким просторима нашег територијалног мора али и нашег вањског појаса, признала југославенски захтјев за искључивим правом риболова у вањском појасу (6). Да је ова наша тврдња тачна, доказује члан 1 споменутог Споразума, у којем се под тачкама а), б), с) и д) описују подручја, у којима Југославија допушта талијанским рибарима риболов. Та подручја — Споразум то изричито каже — дио су територијалног мора ФНРЈ. А у другом ставу истог чланка каже се овако:

„Исто тако Влада ФНРЈ дозволит ће талијанским рибарима риболов повлачним мрежама које вуче брод у оним појасевима заштитне зоне од 4 наутичке миље изван територијалног мора који иду паралелно са подручјима под а), б), с) и д) става 1 овог члана и по дужини тим подручјима одговарају и сачињавају са њима јединствено риболовно подручје...”

Цитираном мјесту заиста није потребан никакв коментар. Једино је у потврду наше тврдње да је тим Споразумом Италије признала Југославији искључиво право риболова у њену вањском појасу, потребно истаћи да Италија нипошто то није учинила на пренагљен начин, пожаливши можда одмах тај корак, којему није у први час спознала значај и досег. Да томе није било тако, види се из овог:

Дне 26.2.1951 продужена је вриједност наведеног Споразума до 30.4.1952 (7). Сам Споразум је талијанска Народна скупштина ратифицирала у вељачи 1952 (8), а Президијум Народне скупштине ФНРЈ га је ратифицирао својим указом бр. 641 од 11.4.1952, ратифицирајући такођер својим указом од истог датума У. бр. 655 и Протокол о продужењу споразума од 26.2.1951 (9).

Било је, дакле, довољно могућности да се нагласи како Италија и без Споразума и икакве накнаде може ловити у вањском појасу Југославије, те да се настоји Споразум ограничити на тери-

(6) Види Споразум о рибарењу талијанских рибара у југословенским водама, закључен и потписан у Београду 13. травња 1949. године између ФНРЈ и Републике Италије (Међународни уговори ФНРЈ, Св. бр. 1, издање Министарства вањских послова).

(7) Види Борбу од 27. 2. 1951.

(8) Види Борбу од 23. 2. 1952.

(9) Види Службени вјесник Президијума Народне скупштине ФНРЈ од 15. 4. 1952.

торијално море Југославије. Умјесто тога, Споразум, који садржава признање југославенског захтјева бива не само ратифициран, него и продужаван.

Ово је било потребно нагласити да се не би заборавило на могућност стварања писаног и обичајног партикуларног међународног права супротног опћим начелима. Лијеп примјер стварања таквих појединачних и за одређени случај важећих прописа пружа нам баш енглеско искључиво право вађења корала код Цејлона (10), у подручју, које несумњиво по удаљености од копна спада у отворено море, а затим и тзв. *хисторијски заљев*, који чине дио унутарњих морских вода, ма да не задовољавају опћим увјетима међународног права за заљеве. Но вратимо се пресуди, у којој настојимо пронаћи одредбе обичајног међународног права.

3) Суд, а и странке, стоје на стајалишту да постоје правила међународног права, којих се обална држава мора придржавати када повлачи темељну црту (види стр. 422) од које се рачуна територијално море. Ову констатацију, на први поглед тако разумљиву и јасну, сматрамо врло далекосежном. Ево зашто.

Ако се сјетимо — а у то овдје не можемо ближе улазити — да не постоји правило међународног права о ширини територијалног мора од 3 миље, и да, чак, уопће не постоји правило о ширини територијалног мора (11), тада налазимо у споменутом стајалишту, израженом у пресуди, чвршћи ослон бар што се тиче унутрашњих морских вода. Јер тзв. темељне црте чине границу унутрашњих морских вода тамо, гдје такве воде постоје. Ако се те црте не могу повлачити својевољно, ако је обална држава при повлачењу тих црта везана правилима међународног права, тада бар величина површине њених унутрашњих морских вода не зависи једино од ње. За разлику од територијалног мора, за које знамо да државе суверено одлучују хоће ли оно износити 3, 4, 6 па и више (12) миља, код унутрашњих морских вода то није могуће. Темељне црте — а оне затварају површине мора, које лежи између обале и територијалног мора и чине унутрашње морске воде — не могу се својевољно повлачити. Оне морају бити у складу с правилима међународног права, која — како то констатују и Суд и странке — несумњиво постоје. Утврдити та правила — која су међу странкама спорна —

(10) Види Second Report on the High Seas од François-a (Док. Ујед. народа А/CN. 4/42 од 10. 4. 1951).

(11) Жиделова тврдња, да не постоји правило међународног права о ширини територијалног мора (Le Droit international public de la mer, Tome III, стр. 62 и даље) и данас је још точна, како се то види из дискусије вођене у Комисији за међународно право на њену четвртог засједању при расправљању о реферату François-a (Док. Ујед. народа А/CN. 4/53), који се односи на режим у територијалном мору (Док. Ујед. народа А/CN. 4/SR. 17 2)

(12) Сматра се, да ипак постоји и горња граница од 12 миља за ширину територијалног мора и да данашње позитивно међународно право веће претензије не признаје.

управо је предмет парнице (13). Пресуда ће нам рећи, како та првила обичајног међународног права гласе и који им је садржај.

Прво и основно правило за изналажење темељне (односно полазне) црте за мјерење ширине територијалног мора је ово: темељна црта је дата најнижом цртом осеке на обали континенталног копна. То значи да у случајевима кад се територијално море мјери одмах од обале, никаква друга црта ни у којем случају не долази у обзир. Суд посебно истиче, као примјер неке друге црте, црту плиме или неку средњу црту између црте плиме и црте осеке. Све те могућности никако не долазе у обзир.

Утврдивши то као одредбу међународног права, Суд примјењује да се она поклапа с најповољнијим рјешењем за обалну државу и да чини очитом основну карактеристику територијалног мора као акцесорија копненог подручја државе.

Будући да и отоци могу имати своје властито територијално море, па чак и унутрашње морске воде, то се и код њих темељне црте повлаче на исти начин као и на континенталном копну.

Друго правило се односи на случајеве кад неке површине изроњују само за вријеме осеке. У том случају се и најнижа црта осеке код таквих, само повремено изроњених површина, узима у обзир за сврхе утврђења територијалног мора. Норвешка није усвојила британско стајалиште, по којему међународно право у таквим случајевима поставља један увјет, наиме да таква повремено изроњена површина — да би била узета у обзир — не смије бити удаљенија више од 4 миље од једног копна (континента или отока), које је трајно над морском површином. Суд није ријешо постоји ли одредба која одређује тај увјет или не постоји. Констатовано је, и то прегледом карата, да се Норвешка није нигдје послужила за повлачење темељне црте неком точком, која би била само за вријеме осеке надморском разином, а од најближе трајно изроњене површине би била удаљена више од 4 миље. Према томе Суд није био принуђен да ово питање испитује и рјешава.

Најважније питање спора да ли се темељна црта, тј. црта најниже осеке, мора повлачити на континенту или се може повући и на *skjaergard*-у, Суд је рјешо у прилог Норвешкој. По схваћању Суда не постоји у овом конкретном случају правило међународног права које би налагало повлачење темељне црте на континенту, и то зато јер се *skjaergard* има сматрати цјелином с копном кон-

(13) „У име Уједињеног краљевства се тврдило, да Норвешка може повлачити правце само кроз заљеве. Суд не може дијелити овај начин гледања. Ако појас територијалних вода мора слиједити вањску црту *skjaergarda*, ако метода правца као темељних црта треба у неким случајевима бити допуштена, нема никаквог ваљаног разлога, да се они повлаче само кроз заљеве, као у источној Финмаркији, а да се не повлаче између отока, оточића и стијена, кроз просторе воде, који их дијеле, чак и онда, када ти простори не улазе у појам заљева. Довољно је, да се налазе између оточних формација *skjaergarda*, *inter fauces terrarum*“ (Пресуда, стр. 130).

тинента. Суд је установио да је то у овом случају заиста географска стварност.

Овдје је свакако потребно упозорити на чињеницу да је Суд, тражећи правило међународног права, које овдје треба примјенити, заиста тражио то правило једино и искључиво с обзиром на случај који је морао ријешити. Према томе Суд нипошто није довео у питање прво и основно правило међународног права (стр. 418) за израчунавање појаса територијалног мора, наиме да се темељне црте повлаче цртом најниже осеке сваке сухе површине посебно. Било би посве погрешно пресуду тумачити тако као да Суд сматра да позитивне одредбе међународног права уопће и увијек допуштају повлачење темељне црте вањским рубом отока и гребена, и то на начин да се одређене тачке спајају правцима, од којих би према обали све морске површине аутоматски спадале у унутрашње морске воде самим тим што леже унутар тих црта, а не би било потребно на сваком дијелу обале континента и отока посебно повлачити темељне црте. Напротив, Суд сматра да међународно право овакво повлачење темељне црте допушта само у изузетним случајевима, а такав је случај код Норвешке. Оточне формације морају, понављамо, чинити с копном једну географску цјелину, и обала — у смислу који јој придаје Суд — као црта која дијели копно од мора, заиста мора лежати на вањској, према пучини окренутој страни оточног низа.

Ово стајалиште Суда које не дира у основно правило међународног права о темељној црти, свакако нам указује на једно необично важно правило, по којему има могућности да се основно правило не мора увијек слијепо примјенити, и да се од њега може и одступити, ако то еклатантне географске чињенице неопходно захтијевају. Нема никакве сумње да у случајевима гдје не постоји никаква посебна конфигурација и посебни однос између континента и отока, има да се примјени основно правило о повлачењу темељних црта.

Пошто је Суд опћенито утврдио садржај правила међународног права о темељној црти — констатујући да оно под одређеним увјетима позна и допушта отступања од основног правила, морао се он упустити и у разматрање о методама практичног повлачења тих црта. Из пресуде дознајемо да долазе у обзир три методе.

Прва метода. — Примјена основног правила за повлачење темељне црте практично се врши методом тзв. паралелних црта (*tracé parallèle*). Она је најједноставнија и примјењује се редовно у најнекомплициранијим случајевима релативно врло равног и континуираног смјера обале. Састоји се у повлачењу црте вањске границе појаса територијалног мора, која у одређеној даљини слиједи црту континента или отока при најнижој осеци, и то у свим њеним кривинама.

Друга метода. — У случајевима, гдје постоје многи заљеви, отоци и оточне скупине у близини континенталне обале, прва је метода непроменљива, и то посве, јер би чести изузеци, који би се морали чинити, били неспојиви с правилом. Оно би било затрпано изузецима.

У таквом случају међународно право мора допустити употребу неке геометријске конструкције за повлачење темељне црте, која нужно мора напустити црту најниже осеке у свим њеним кривинама.

Познате су двије методе повлачења у таквим случајевима, од којих најприје спомињемо методу тзв. тангентне кривуље по кружним луковима (*méthode de la courbe tangente — envelopes of arcs of circles method*). Она се састоји у повлачењу дијелова кружнице шестаром на тај начин да се шестар, размакнут на одређени радиус, забада редом у што већи број тачака, а свакако у најмаркантније тачке на црти најниже осеке, и описују дијелове кружнице. Затим се тангентама спајају све најистакнутије тачке на кружницама. У случају равне темељне црте, прва и друга метода довеле би до истог резултата. Но код врло изломљене, неправилне и растргане црте најниже осеке, прва се метода уопће не може практично употребити, односно ако се заиста на мору замисли црта, која точно и до најситнијих детаља слиједи црту најниже осеке, тада је на мору практички готово посве немогуће израчунати да ли се брод налази изван или у територијалном мору. Осим тога би брод који плови равно на један циљ, могао измјенично бити сваки час изван и унутар такве врло изломљене и назупчане црте вањске границе територијалног мора, која се може замислити али коју би у пракси било немогуће одређивати и примјењивати. Напротив, методом тангентне кривуље по кружним луковима добивамо црту која слиједи само најзнатније промјене правца темељне црте, и то не у оштрим, испрекиданим цртама, него у изједначенијој кривуљи која може често и мењати смјер, ако се нигдје оштро не ломи.

Трећа метода. — У крајњем случају када се отступа од основног правила за изналагање темељне црте, примењује се за њено повлачење (па, према томе, и за повлачење вањске црте територијалног мора) метода праваца (*méthode des lignes droites — straight base-lines method*). Она се састоји у повлачењу праваца, који спајају по двије и двије искануте тачке одабране на континенту односно на отоцима, и то на истуреним тачкама односних обала (*tracé de cap en cap*). Ти правци, дакле, затварају заљеве или велика повлачења копна, или размаке међу отоцима, односно копном и отоцима.

Норвешка је, служећи се том методом, све тачке које декрет из 1935 спаја правцима означила бројевима. Врло бројне географ-

ске карте с урисаним темељним цртама и с цртама које означају вањску границу територијалног мора, странке су предочиле Суду у циљу да би се супротна стајалишта странака могла што боље разумјети.

Прва метода тзв. паралелних црта не може се у овом случају примјенити, а Велика Британија је сама одустала од тога, да захтијева употребу те методе за изналагање темељне црте, него је тражила да се примјени метода тангентне кривуље по кружним луковима. Ову методу Велика Британија сматра исправном, но Суд држи да она међународноправно није обвезна, те да није потребно оправданост норвешке темељне црте просуђивати баш на основу те методе. Правило је међународног права да појас територијалног мора треба да слиједи опћи смјер обале, али оно не налаже баш једну одређену методу за повлачење темељне црте. Суд констатује да се захтјеву да појас територијалног мора, односно темељна црта, слиједе углавном смјер обале, може задовољити, како су то неке државе и учиниле, и повлачењем праваца, а да то повлачење, уосталом, и није било изазвало начелна противљења других држава.

Тврдња Велике Британије да се правци смију повлачити само кроз заљеве не оснива се на међународном праву (13). Како је допустиво да у овом случају вањска црта *skjaergard-a* буде мјеродавна за одређивање појаса територијалног мора и како је у неким случајевима међународноправно допустиво повлачити правце, не би имало никаквог смисла да се ти правци смију повлачити једино ради затварања заљева. Допустиво је, каже Суд, правцима спајати и такве тачке на отоцима, хридима и гребенима и онда, ако се тиме не затварају морски простори који би имали карактер заљева. Довољно је — и то је опет основно и у овом случају пресудно стајалиште Суда — да ти морски простори, на тај начин затворени правцима и укључени у унутрашње морске воде Норвешке, буду заиста обухваћени (опкољени) оточном формацијом *skjaergard-a*. Овдје је опет дошло до изражаја стајалиште Суда, по којему је *skjaergard* несумњиви наставак — или, још точније и боље — заправо дио норвешког копна, па се норвешка обала у правом смислу ријечи поклапа с вањском обалом *skjaergard-a*.

4) Што се тиче једног, у овом случају особито важног питања како дуг смије бити правац који спаја двије тачке, било да тај правац затвара заљев, било да иначе спаја двије тачке на копну континента или отока, Суд је дошао до закључка да међународно право нема о томе једног опћег правила а нарочито да не постоји правило које забрањује дужину правца већу од 10 миља (14) (15).

(14) „Према томе, правило о десет миља није стекло ауторитет опћег правила међународног права“ (Пресуда, стр. 131).

(15) Но без обзира на правило о дужини равне црте до десет миља, којом се затварају заљеви, Велика Британија признаје Норвешкој хисто-

То значи да правци, како су они повучени декретом из 1935, нису у супротности с било којим правилом позитивног међународног права, тј. да су они допустиви. Ни британско стајалиште, по којему се унутар темељних црта, како су оне повучене декретом, морају разликовати унутрашње морске воде, тј. оне, којима се може придати карактер заљева и територијално море — простори који имају карактер тјеснаца, такођер није прихваћено, јер се не оснива на постојећем праву. Исто тако је одбачен британски захтјев да се пловни пут познат под именом *Indreleia*, а који лежи унутар темељне црте, има сматрати тјеснацем, и територијалним а не унутрашњим морем Норвешке. Суд је утврдио да *Indreleia* нипошто није тјеснац, него пловидбени пут оспособљен захваљујући техничким радовима које је извршила Норвешка. Тиме што Норвешка *Indreleiu* сматра својим унутрашњим морским водама такођер није повређено међународно право.

5) Иако међународно право не садржава ових одредаба које Велика Британија сматра да оно садржи, ипак повлачење темељних црта, и с тим у вези и повлачење црта које су зависне о темељним цртама, није остављено посве на вољу обалним државама. Ову важну и основну констатацију Суд је формулирао овако:

„Разграничење морских простора има увијек међународни аспект; оно не би могло зависити једино од воље обалне државе, која се изражава у њену унутрашњем праву. Ако је истина да је акт разграничења нужно једностран акт, јер је једино обална држава позвана да га подузме, за узврат ваљаност тог разграничења према трећим државама зависи од међународног права.“ (Пресуда. стр. 132).

Што, дакле, међународно право ипак налаже, односно какво повлачење темељних црта оно не би допустило?

У првом реду темељна црта не може знатно (*appreciable*) да одступи од опћег смјера обале. Ово стога што постоји најужа веза између територијалног мора и посједовања копна. Копнени териториј је онај, због којег и постоје права на морским подручјима уз односну обалу. Не би, дакле, било оправдано да појас територијалног мора знатно одступа од опћег и главног смјера обале, с којом је тако нераздвојно повезан. Такво би одступање било у супротности с међународним правом, па, према томе, недопуштено.

Уз овај основни захтјев међународно право тражи само још један неопходан увјет за допустивост повлачења праваца, наиме

ријско право, да унутарњим водама сматра и фјордове и сунде с отвором ширим од 10 миља, ако улазе у појам заљева. Изричито то Велика Британија допушта за *Varangerfjord* и *Vestfjord*. Појам пак заљева Велика Британија дефинира овако: „По међународном праву дефиниција заљева је веома изражена удубина, која продира у унутрашњост у довољној дужини у односу на ширину свог ушћа, тако да би удубина чинила више него обичну кривину обале“ (Пресуда, стр. 122).

постојање скупа посебних географских чињеница које такво повлачење оправдавају. Већ је споменуто да је Суд утврдио да у овом случају такве чињенице заиста постоје.

Из пресуде, чини се, изилази да је у овом случају било потребно осврнути се још и на трећу групу чињеница. Обална држава, наиме, повлачећи сама правце као темељне црте — које међународно право под горе споменутиим увјетима не забрањује — утврђује да ли ти увјети постоје, тј. да ли постоји тражена географска конфигурација и да ли су правци повучени без знатног одступања од опћег смјера обале копна. У случају непостојања тих увјета, дакле кад би обална држава самовољно и противно међународном праву повлачила правце, протести осталих држава били би умјесни, и међународноправни ефекат таквих протеста не би могао изостати. С тим у вези Суд се упустио у разматрање британских тврдња да је било протестирања од стране других држава, па чак да се и сама Норвешка колебала у примјени методе праваца. Међутим је утврђено управо обратно, тј. да Норвешка консеквентно проводи садањи систем повлачења темељне црте од године 1869 да су владе поморских држава очито то повлачење сматрале у складу с међународним правом, јер нису на противном инсистирале, нарочито не сама Велика Британија, која је тек 1933 уложила формалан и одређен протест. Према томе се метода повлачења праваца, која је у овом случају оправдана, још и учврстила и консолидирала довољно дугом и неоспораваном примјеном.

Што се тиче питања да ли тачке спајане правцима морају бити трајно изнад морске површине или не, пресуда сматра да су и они правци који спајају такве тачке, које су само за вријеме осеке сухе, такође у складу с међународним правом. Тачке бр. 21, 27 и 39 норвешке темељне црте су стијене које нису трајно над морском површином, што значи да се увијек не могу ни видјети, па је Суд ипак и употребу тих тачака за повлачење праваца усвојио као допустиву. Овом приликом спомињемо да се југославенски Закон о обалном мору нигдје не служи тачкама које не би трајно биле над морском површином.

У вези се правцем између тачака 11 и 12 Суд је, супротно британским тврдњама, установио да Svaerholthavet (16) има карактер зајева и да темељна црта ни у том одсјеку не одступа од опћег смјера обале.

Британску критику правца који затвара басен Lorphavet (точ. 20—21) Суд је одбацио. Критика се оснивала на тврдњи да је правац напустио опћи смјер обале. Потврђујући да постоји правило међународног права које тражи да се опћи смјер обале копна не на-

(16) То је име зајева, који лежи између ртова Nordkyn и Nordkar на крајњем сјеверу Норвешке.

пушта, ипак се — каже Суд — тог правила не треба слијепо придржавати. Не смије се напуштање опћег смјера доказивати у једном ограниченом сектору и на карти великог мјерила. У случају Lorphavet-а Суд је утврдио да скретање од опћег смјера није такве природе да би било у супротности с међународним правом. Но и без обзира на чињеницу да правац који затвара Lorphavet није у супротности с позитивним међународним правом, Суд је у овом случају утврдио поврх тога још и постојање хисторијског права, које почива на једној концесији даној поручнику бојног брода Ериху Лорху крајем 17 стољећа. Из те концесије која је споменутом Лорху подјеливала искључив привилегиј види се да се ту ради о морским просторима и површинама које су се сматрале у искључивој норвешкој суверености. Што више, изгледа да су се у оно вријеме под норвешком сувереношћу налазили већи простори него у садашњости, и да црта декрета из 1935 дио тог подручја данас препушта отвореном мору.

У случају Vestfjord-а (правац између точ. 45 и 46) Суд је сматрао, да се ради о неважном питању локалног значаја, па да рјешење о темељној црти у тој области треба препустити обалној држави.

»

Тиме смо укратко изложили најважнији допринос пресуде познавању међународног права. Од дванаест судца, колико је било присутно и судило у тој парници, десеторица су гласала за пресуду, а двојица против. Од десеторице судца, колико их је гласало за диспозитив пресуде, тројица су дала властито образложење.

Alvarez доста опширно тумачи да декрет из 1935 није противан изричитим одредбама међународног права. До тог резултата долази примјењујући на овај случај опће правне принципе у њихову најновијем развоју.

Hackworth једном једином реченицом изјављује да уз пресуду пристаје с разлога што сматра да је Норвешка доказала хисторијско право на спорне просторе.

Hsu-Mo гласајући такођер за пресуду тумачи да је метода праваца допуштива, али да по његову мишљењу нису сви правци повучени у складу с међународним правом (Svaerholthavet и Lorphavet).

Десеторица судца сматра, дакле, да је сама метода (метода праваца) којом се послужио норвешки декрет из 1935 допуштива по постојећем међународном праву.

У питању да ли је та метода повлачења праваца заиста и исправно примјењена, тј. није ли се Норвешка повлачећи правце огријешила о правила саме те методе, осам је судца одобрило норвешки начин примјене методе праваца, док су четворица гласала

против сматрајући да је Норвешка повриједила правила метода праваца и прогуправно захватила дио отвореног мора.

Само су два суца (McNair и Read) пресуди додали своја супротна мишљења у за нас основном питању да ли је метода праваца допуштива или не. Иако су разлози тих двају судца врло занимљиви и поткрепљени аргументима који свједоче о изврсном познавању међународноправне праксе и теорије, већина у Суду није их могла усвојити, а таква се стајалишта данас и у Комисији за међународно право Уједињених народа, у стручној литератури, а и у дневној пракси морају сматрати мишљењем незнатне мањине, мишљењем које брани необрањиве позиције и које, што је најважније, не изражава постојеће међународно право. Једино пресуду можемо и морамо сматрати формулацијом живог међународног права. Нема сумње да с нашег стајалишта, које је карактеризирано првенственим интересом за сам садржај међународних правила (а мање интересом за примјену тих правила баш у норвешким водама), а затим за њихову примјену у Јадрану, пресуда није у свим дијеловима једнако занимљива. Много је за нас важније, да је пресуда утврдила, да за повлачење темељне црте међународно право допушта — ако постоје одређени географски увјети — и примјену методе праваца, а мање је занимљиво, да ли је норвешки декрет из 1935 ту методу увијек исправно примјенио, нарочито да ли се држао правила о поштивању опћег смјера обале копна. Што се овог посљедњег тиче, држимо да су разлози суца Hsu-Moa врло добри и да је норвешки декрет, чини се заиста нешто преслободно примјенио методу праваца.

✱

Међутим, обратимо нашу пажњу Јадрану и његовој источној обали. Слично као норвешки декрет из 1935 повукао је наш Закон о обалном мору (2) такођер темељну црту, од које се има рачунати појас територијалног мора, а која у исто вријеме затвара подручја унутарњих морских вода. Занима нас да ли је то повлачење темељне црте, извршено споменутиим Законом, у складу с међународним правом. Ма да се је о том могло расправљати и прије пресуде коју смо изложили, разумљиво је да након те пресуде то разматрање може и нужно мора почивати на неуспоредиво одређенијој и прецизнијој подлози. Посљедица је да је и расправљање тог питања куд и камо лакше него прије а исправност резултата, до кога се сада нужно мора доћи, није више могуће ставити у сумњу.

Пресуда у британско-норвешкој парници утврдила је да међународно право допушта за повлачење темељних црта методу праваца. Према томе наш Закон о обалном мору, који такођер по-

влачи такве правце, није употребио неку методу коју међународно право забрањује или не позна.

Даље питање које у оцењивању међународноправне допустивости одредаба нашег Закона о обалном мору треба поставити односи се на географске чињенице. Јесу ли оне такве да примјену методе праваца чине непотребном или изричито натегнутом, па према томе и недопустивом? Одговор на то питање не може се тражити само у областима права. Потребно је испитати чињенице из области географије. Од већег броја дјела која могу послужити у доказ да у случају наше обале постоје тражене географске околности, довољно је ако цитирамо ово мјесто из дјела академика дра Мелика (17):

„Источна обала међутим потонула је у најновијем раздобљу Земљине прошлости те се вјеројатно полако спушта и у садашњости. Већ на први поглед с виске присбалне планине (или с карте) може се примјетити, да имамо посла с потопљеном обалом и с обалом која тоне. Ту видимо мноштво отока и отоцића, малених и најмањих шкољева и гребена, и посве се јасно може разабрати, да су они само продужење копнених гребена и ртова. Између отска можемо разазнавати потопљене долине, што су их приморске ријеке издубиле у плиоценско-дилувијално доба. Код Метковића су утврђени дилувијални наноси Неретве 13 м испод садашње морске површине, а потопљена Неретвина долина утврђена је на морском дну у Неретљанском каналу и у морском тјеснацу између отока Корчуле и Хвара, гдје се губи тек у дубини од 80 м. Кад би се морска површина снизила само за 90 м. сви далматински и кварнерски отоци заједно с Висом спојили би се опет с копном. Отоци су свуда издужени, а остим тога су нанизани у скупине, а то је очити знак, да су то напола потопљени гребени између потпуно потопљених ријечних долина. Веома је значајно, да су отоци свуда слични најближем копну, чији су потопљени дио: на пр. кварнерски отоци дио су продужења Истре, сјевернодалматински отоци су ниски и равни, као што је ниска и сусједна сјевернодалматинска плоча, а средњедалматински отоци (Брач и други) виши су, као што је више и већма наборано и сусједно далматинско копно.“ (Стр. 94—95).

„На читавој нашој обали на којој живе југословенски народи, тј. од ушћа Соче па до ушћа Бојане, имамо ништа мање него 71 оток, 645 отоцића и шкоља и 454 гребена“ (Стр. 95).

О горе изложеном увјерава нас и поглед на географску карту источне обале Јадрана. Ситуација, дакако, не може бити посве идентична с оним у Норвешкој. Конфигурација је у једном и другом случају различита, карактеристике су неједнаке. Али идентичност у основном је очигледна. Оточни низ пред источном обалом Јадрана наставак је копна. Даљина и размак између копна и отока, и отока и отока, често су посве незнатни [Жрк-копно. Црес-Лошињ. Пашман-

(17) Akad. dr. Anton Melik, Jugoslavija — Zemljopisni pregled (prevod sa slovenskog), Zagreb, 1952.

Уљан, итд.] или су врло малени (18). Чим је тај размак нешто већи, наш Закон тада такав удаљенији оток пушта изван темељне црте [Вис, Бишево, Сушац]. На неким мјестима је продор мора у копно необично очигледан [Бока Которска, Шибенски заљев, Новиградско море], а на другим је опет положај отока, практично узевши, савршено паралелан с линијом копна (Паг, Дуги Оток), а исто тако и канали [Планински канал, Задарски канал].

Из споменутог излази да географске чињенице несумњиво допуштају примењену методу праваца за повлачење темељних црта на нашој обали. Но треба истакнути да се је Закон методом праваца послужило врло суздржљиво и да је гђе је то било могуће одмах напустио ту методу и употребио основну методу паралелних црта, што значи да се темељна црта поклапа с цртом најниже осеке на обали континенталног копна. Тако напр. на потезу од југословенско-албанске границе до Будванског зајева [рт Скочи-ђевојка] уопће није примењена метода праваца него метода паралелних црта; на том потезу нема унутрашњих морских вода [осим лука], а појас територијалног мора започиње одмах и непосредно од обале. Темељна црта је црта најниже осеке.

Остаје да се испита да ли се наш Закон — тамо гђе повлачи правце — придржава захтјева међународног права с обзиром на примјерно поштовање опћег смјера обале континента. И тај је захтјев, држимо, у нашем случају поштиван. Безначајна отступања диктирана су множином и величином отока, који и у случају источне обале Јадрана чине један [неједнако дебели] бедем пред континенталном обалом. Опћи смјер темељне црте и опћи смјер континенталне обале теку упоредо у могућој и довољној мјери.

Начин на који је Закон о обалном мору примијенио методу праваца много је мање слободан и широк од начина на који је то учинио норвешки декрет из 1935. Неки, и то чак и најозбиљнији приговори које је Велика Британија учинила Норвешкој, морали би у случају наше темељне црте отпасти.

У првом реду дужина праваца који спајају двије тачке по стајалишту Суда и Норвешке није ограничена, а по британском стајалишту она не може бити дужа од 10 миља. Дужина наших праваца нигдје не прелази 10 миља.

Затим, дужина правца који затвара зајеве, по стајалишту Велике Британије мора стајати у неком омјеру према дубини заје-

(18) „Особито занимљиви, најтипичнији „далматински“ заливи настају међутим ондје, гдје је море на уској правлаци ударило преко уског антиклиналног гребена, допрло у синклиналну долину у позадини, те је преплавило до другог успоредног антиклиналног сљемена. Такав врло типичан залив налази се код Вакра, гдје је преплавлена уздужна синклинална драга, дио еоценске винодолске пјешчењачке долине, док само узак попречни тјеснак између Вакра и Краљевице води у отвореније море. Сасвим је исте природе и Шибенски залив, само што је већи“ (Dr. Melik, op. cit., str. 100).

ва. Наша темељна црта односно правци о којима се ради нигдје не затварају такве недубоке заљеве који по строгом критерију и не би били заљеви.

Коначно, наши правци нигдје не спајају тачке које не би биле трајно, и код плиме, сухе.

Из свега наведеног излази да је пресуда у британско-норвешкој парници, излажући постојеће међународно право, индиректним путем одобрила повлачење наше темељне црте. Успоређивањем одредаба међународног права утврђених од Суда с одредбама нашег закона види се да међународно право допушта и много више него је наш законодавац остварио.

Др Владимир Иблер